

Aktuální otázky lidských práv

Vážené čtenářky a čtenáři,

po květnovém bulletinu ve znamení volební kampaně Vám nabízíme červnový, tematicky velmi rozmanitý, bulletin s informacemi ze světa lidských práv. Tématem titulní strany je velmi zajímavý soudní spor slavných akademiků, o kterém pod názvem *V Paříži o akademickou svobodu* píše Hubert Smekal. Jak kritická může být recenze na knihu kolegy publikovaná v odborném časopise? Jak se postavit k žádosti kritizovaného autora, aby byla recenze stažena? V Paříži proběhne v červnu soudní spor právě na takové téma.

V červnovém bulletinu se nicméně můžete dočíst i o studiu mezinárodního práva v USA, o vývoji ve známém případě *Gäfgen proti Německu*, překvapivě také o modelce Naomi Campbell nebo o dalších tématech spojených s mezinárodní trestní spravedlností nebo vývojem lidských práv v Evropě a zejména v České republice.

Příjemné čtení bulletinu Vám přeje Centrum pro lidská práva a demokratizaci.

Z obsahu

V Paříži o akademickou svobodu

Jak se studují lidská práva ve světě?

American University Washington College of Law

Naomi Campbell má svedčit před Speciálním soudem

Vztahuje se Evropská úmluva o lidských právech na válku v Iráku?

Gäfgen proti Německu

Ruský pohled na případ Kononov

International Institute of Political Science
of Masaryk University in Brno

Mezinárodní politologický
ústav Masarykovy
univerzity v Brně

Obsah

Jak se studují lidská práva ve světě? American University Washington College of Law

1) Mezinárodní trestní soudnictví |5

Odsúdenie Kononova za vojnové zločiny spáchané za 2. sv. vojny v súlade s Európskym dohovorom
Ruský pohľad na prípad Kononov

Výsledky Revizní konference Mezinárodního trestního soudu

Naomi Campbell má svedčit před Speciálním soudem

Oběti mimořádných předání před nejvyššími soudy

Kambodžský tribunál napadol jednu z nejstarších doktrín ICTY

Zriedkavé odsúdenia za genocídu pred ICTY

2) Evropský systém ochrany lidských práv |10

Vztahuje se Evropská úmluva o lidských právech na válku v Iráku?

Gäfen proti Německu: ESLP koriguje výklad článku 3 Úmluvy

V Paříži o akademickou svobodu

3) Zahraniční politika a lidská práva |13

Kazašský prezident si nenechá rozšířit pravomoci

USA posilňuje svoju pozíciu „svetového policajta“

Přísně normativní přístup k právu a politice (recenze)

4) Česká republika a lidská práva |15

Ludské práva v České republice v roce 2009 pohľadom mimovládnych organizácií

Česká vláda hodnotila situáciu národných menšín za rok 2009

Energetická bezpečnost ČR: Je zaručený přísun energií samozřejmostí?

Týdeník Ekonom, Institut pro veřejnou diskusi a Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity pořádají cyklus sedmi diskusních setkání na téma „Energetická bezpečnost ČR: Je zaručený přísun energií samozřejmostí?“, která se dotknou energetické bezpečnosti, zásob hnědého i černého uhlí, budování nových plynovodů, obnovitelných zdrojů energie a dalších aktuálních témat. Cílem těchto setkání je zabránit tomu, aby se veřejné mínění k základním energetickým otázkám, ale i strategická politická rozhodnutí v oblasti energetiky formovala na základě zjednodušených mediálních informací.

Více informací můžete najít na stránkách www.iips.cz.

Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity (IIPS) je nezávislým vědeckým pracovištěm, které se od svého založení v roce 1990 zaměřuje na studium problematiky politického, sociálního, ekonomického a právního vývoje společnosti. IIPS se aktivně podílí na veřejné diskusi pořádáním konferencí, výzkumem či vydáváním publikací.

Jak se studují lidská práva ve světě?

LL.M. in International Legal Studies (American University Washington College of Law)

Vladislav Michalčík

Výběr studia a jeho dostupnost

Pokusím se co nestručněji, a zároveň pokud možno zajímavě, podělit o postřehy a dojmy z LL.M. studia v programu mezinárodního práva na AU WCL v roce 2008. Po několika letech praxe v lidskoprávních organizacích a rozvojových a postkonfliktních projektech v Německu a Washingtonu jsem se rozhodnul pro tento LL.M. program ze dvou důvodů. Jednak nabízel široký výběr mezinárodních předmětů, a hlavně jako jediný ze srovnatelných programů ve Washingtonu měl uzávěrku přihlášek až během dubna, což jsem nakonec stihnul.

Samotné přijímací řízení proběhlo jen písemně, počínaje přihláškou a klasickou kombinací „vedlejších“ dokumentů včetně životopisu, motivačního dopisu, dvou doporučujících dopisů, potvrzení o jazykové způsobilosti (TOEFL) a kopie diplomu a výpisu známek z Právníké fakulty MU. Rozhodnutí o přijetí přišlo už na konci června 2007, ale nakonec jsem musel začátek studií odložit až na leden 2008, a to ze zcela prozaických důvodů.

Životní náklady v DC a školné patří k tem vyšším a zajištění financí a následného víza mně nakonec trvalo téměř půl roku. Nutno dodat, že pracovníci odboru školy, který LL.M. program administruje, jsou velice vstřícní i v pomoci s hledáním finančních zdrojů a rychle komunikují. To připisují jednak velké konkurenci mezi univerzitami, ale hlavně – tyto finance končí v „kapse“ školy.

Škola nabízí několik druhů stipendií, včetně tzv. plného stipendia pro nově nastupující studenty na celých 24 kreditů, které však bylo naneštěstí pro mě slavnostně uvedeno do provozu až během školního roku. Většina studentů proto využívala kombinaci částečného odpuštění školného a tzv. dean's fellowships, která umožňují vykonávat placenou práci pro výzkumná centra školy či přímo pro profesory.

I když jsem původně plánoval dopřát si oddech od pracovních povinností a strávit rok studiem a v knihovnách, řízením osudu jsem nakonec 11 ze 12 měsíců studia pracoval jako dean's fellow hned ve dvou různých centrech fakulty. Zpětně to hodnotím pozitivně, jelikož tato forma mně kromě finančního ohodnocení umožnila nejen pokračovat v profesní praxi, ale nakonec vedla i k mému

současnému zaměstnání. To je již ovšem jiný příběh.

Zaměření, specializace a semestry

Ačkoliv v motivačním dopise má uchazeč co nespécifičtěji popsat, kvůli kterým předmětům či profesorům na školu jde, je studentům ponechána takřka naprostá volnost výběru předmětů během studia. Kromě tří kreditů

povinného předmětu American Legal Institutions, který měl LL.M. studenty ve stručnosti uvést do tajů amerického práva, zejména soudního systému a klíčových precedentů.

Praktická část ve formátu semináře, v němž studenti aplikují precedenty ve formě právního rozboru na zadaný případ, byla spíše zklamáním kvůli nízké akademické úrovni učitelů, převážně advokátů, kteří většinou nevěděli, jak předat zkušenosti studentům z různých právních kultur. Naopak přednášky účel splnily, zejména díky vyučujícímu, který tento předmět vede již přes dvacet let, víceméně pro radost vedle své hlavní profese principal attorney v Organizaci amerických států.

Také většina zbylých seminářů, které jsem si vybral, byla v rukou externistů, kteří měli dlouholeté zkušenosti v oboru jako například vedoucí mezinárodně-právního odboru ministerstva spravedlnosti nebo v organizacích typu OSN či Světový banky. Mezi nejzajímavější patřily multi-oborové semináře typu Human Rights and Development; Trade, Investment and Human Rights; Legal & Judicial Reform či Transnational Litigation, jež navštěvovalo maximálně 20, většinou okolo 15 studentů. Škola využívá externisty hojně a i od jiných studentů vím, že je to dvousečná zbraň, ne vždy totiž dokáže zkušený praktik efektivně předat studentům své zkušenosti.

LL.M. program mezinárodních studií oficiálně nabízí sedm specializací, ale v realu je možné si opravdu vybrat a dosáhnout potřebných 16 kreditů jen v oblasti lidských práv, obchodního práva a práva duševního vlastnictví. Zbylé obory jako právo životního prostředí, gender a

Vladislav Michalčík, foto: archiv

mezinárodní organizace totiž mají omezenější výběr seminářů, a tak je student nucen se zaregistrovat téměř do všech vypsaných seminářů v oboru. Osobně jsem měl méně než polovinu kreditů v oblasti lidských práv a nakonec se ukázalo užitečné rozšířit si obzory i předměty z práva životního prostředí a mezinárodních organizací. Tak trochu z donucení jsem si „vybral“ i U.S. Business Law, a to jen s cílem splnit požadavek advokátní komory ve státu New York, kde přibližně tucet studentů fakulty každým rokem skládá advokátní zkoušku. Upřímně, ze studentů, kteří zkoušku úspěšně složili, neznám nikoho, kdo plánuje právní kariéru v New Yorku, je to spíš další metál do životopisu pro strýčka Příhodu.

Další dvousečnou zbraní je tzv. sokratovská metoda, kdy má student prakticky volnou ruku přerušit lektora svou otázkou či komentářem, což ve mně zanechalo smíšené pocity, jelikož v několika seminářích se našlo pár mluvčů, kteří měli procentuálně větší držení míče než slovutný profesor... Opět ovšem záleží na věku studentů, navíc sledovat debatu na téma použití síly a mezinárodní právo v Gaze mezi studenty ze Západního břehu Jordánu a Tel Avivu mělo jiskru i akademický přínos.

Studenti

AU WCL se pravidelně umístuje na „bedně“ žebříčku, co se týče rozmanitosti národů a kultur, což se ukázalo být velkou devizou a díky většině studentů ze španělsky mluvících zemí i zárukou velice aktivního mimostudijního života. Za celý rok se vystřídalo v programu okolo 140 studentů z přibližně 45 zemí, z Evropy tvořili většinu Francouzi a Španělé, naopak střední a východní část starého kontinentu byla v naprosté menšině. Bohužel, škola chytře udržuje tento poměr i díky mnoha dohodám s univerzitami od Číny přes Austrálii až po Španělsko, ze kterých přijíždějí studenti s minimem praktických zkušeností a mnohdy i bez ukončeného studia v alma mater. Zatímco můj ročník byl jedním z nejstarších, a tudíž i profesně zkušenějších, v následujících semestrech šel věkový průměr dolů, a tak to občas připomínalo program Erasmus (čímž nechci snižovat důleži-

tost této evropské iniciativy). Pokud tedy student přijede s tím, že chce nabýt nových zkušeností nejen od profesorů, ale také od spolužáků, je třeba počítat s tím, že přibližně polovina nových studentů se do praktického právního světa ještě nezapojila.

Co se studentských aktivit týče, výjimečným úkazem oproti valné většině srovnatelných programů v USA je tzv. LL.M. Executive Board, který se volí každý semestr pouze z řad LL.M. studentů. Tato obdoba studentské rady nám díky štědrému rozpočtu a nezávislému rozhodování umožnila pořádání jak akademických akcí a seminářů či rozběhnutí nového právního časopisu, tak závěrečnou party po promoci.

Velkou devizou zejména pro studenty lidských práv je triviální fakt, že fakulta se nachází ve Washingtonu D.C., který nabízí během studia možnosti stáží v nevládních i mezivládních organizacích, včetně možnosti zisku akademického kreditu, což také většina zkušenějších studentů hojně využívala. V rámci tzv. externship semináře, kde studenti pod akademickým vedením týdně podávají zprávy a konzultují s profesorem vybranou praxi, jsem takto ve svém druhém semestru pracoval v Environmental Law Institute na projektu managementu a využívání přírodních zdrojů v post-konfliktních oblastech. Paradoxně jsem byl jediným zahraničním studentem v jejich mezinárodním programu, kde našinec zjistí, že i komentáře z oblasti tzv. zdravého selského rozumu mají v tak homogenním prostředí velkou cenu.

Škola takřka každý den organizuje nějaký akademický seminář či konferenci v různých oborech, včetně lidských práv, které jsem navštěvoval, když jsem měl třeba jen hodinu či dvě volna mezi semináři či prací.

Celkové zhodnocení

Celkové hodnocení akademického roku na AU WCL je převážně pozitivní, jak profesně, tak akademicky. Na druhou stranu musím doplnit, že ekonomický efekt LL.M. programu je spíše dlouhodobý, a tudíž musíte na prvním místě zvážit finanční možnosti. Jakmile jsem však dostal studentské vízum, tak se v rámci univerzity otevřely i další finanční zdroje, na něž „pouze“ přijatý student nemůže dosáhnout. Tudíž trpělivost, i když z nutnosti, se nakonec vyplatila.

Na závěr musím dodat, že ačkoliv je má osobní zkušenost jen z AU WCL, podle toho, co vím od jiných absolventů, je velká část poznatků, které jsem popsal, společná i pro další LL.M. programy, zejména na univerzitách v New Yorku a ve Washington D.C.

1) Mezinárodní trestní soudnictví

Odsúdenie Kononova za vojnové zločiny spáchané za 2. sv. vojny v súlade s Európskym dohovorom

Lenka Lakotová

S kontroverznými závermi Európskeho súdu pre ľudské práva sa v poslednej dobe akoby vrece roztrhlo. Tentoraz si ESLP svojím rozsudkom vo veci *Kononov proti Lotyšsku* pohneval Rusko a vyslúžil obvinenie zo stranenia nacistom.

Kononov, preslávený ako partizánsky bojovník počas druhej svetovej vojny, bol v roku 1998 v Lotyšsku obvinený z vojnových zločinov. Kononov, pôvodne lotyšskej národnosti, pôsobil v sovietskej armáde a v roku 1944 sa jeho jednotka zúčastnila akcie na území v tom čase nacistami okupovaného Lotyšska. Jednotka prezlečená v nemeckých uniformách zabila deväť neozbrojených dedinčanov, pohnútkou k tomuto činu bola kolaborácia obyvateľov dediny Mazie Bati s nacistami. Za túto akciu bol Kononov odsúdený ako vojnový zločinec. Kononov, ktorý v roku 2000 získal ruskú národnosť, sa preto obrátil na ESLP so sťažnosťou na porušenie článku 7 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (uloženie trestu výlučne na základe zákona) zo strany Lotyšska. Podľa neho konanie jednotky v tom čase nepredstavovalo trestný čin podľa domáceho a medzinárodného práva.

ESLP pôvodne rozhodol v jeho prospech, prípad sa však následne dostal pred Veľký senát. Ten rozhodol v pomere hlasov 14 ku 3 obrátene: k porušeniu článku 7 nedošlo a dal tak za pravdu súdom v Lotyšsku v tom, že Kononova bolo možné stíhať za spáchanie vojnových zločinov v roku 1944. Veľký senát vychádzal z predpokladu, že ak boli dedinčania bojovníkmi, mali mať ochranu ako vojnoví zajatci. V danej situácii boli považovaní za tzv. *hors combat*, teda bojovníkov vyradených z boja, a podľa obyčajového práva vojny im nemalo byť ublížené.

ESLP sa musel vysporiadať s niekoľkými námietkami sťažovateľa, konkrétne napríklad s otázkou, či mohol Kononov predvídať, že jeho činy budú predstavovať vojnové zločiny a budú stíhateľné v budúcnosti. Podľa ESLP bolo medzinárodné právo a obyčaje vojny v roku 1944 dostatočným právnym základom a zároveň naplnilo i požiadavky prístupnosti a predvídateľnosti na to, aby bola založená individuálna trestná zodpovednosť, a v tomto prípade i veliteľská zodpovednosť. Traja disentujúci sudcovia zastávali ale názor, že vyjasnenie definície vojnových zločinov prišlo až po vojne v súvislosti s Norimberským tribunálom. Na rozsudok okamžite zareagovalo Rusko, podľa ktorého ESLP ničí odkaz norimberských procesov.

Kononov v okolnostiach boja proti nacistom zrejme neuvažoval nad tým, že o viac než päťdesiat rokov neskôr bude odsúdený za vojnové zločiny. ESLP v tomto prípade rozhodol, že nešlo o retroaktivitu trestného stíhania a možnosti trestného stíhania vojnových zločincov posunul zas o kúsok ďalej za imaginárne hranice. Disentujúce názory sudcov a protesty Ruska môžeme však chápať ako určité varovanie: nezašiel štrasburský súd príďaleko? A filozofická myšlienka na záver: je vôbec správne nanovo otvárať otázky týkajúce sa druhej svetovej vojny, a to v kontexte súčasného chápania zodpovednosti za vojnové zločiny, ktoré sa vyvíjalo do dnešnej podoby niekoľko desaťročí?

Vassili Kononov, foto: l'Institut de la Démocratie et de la Coopération

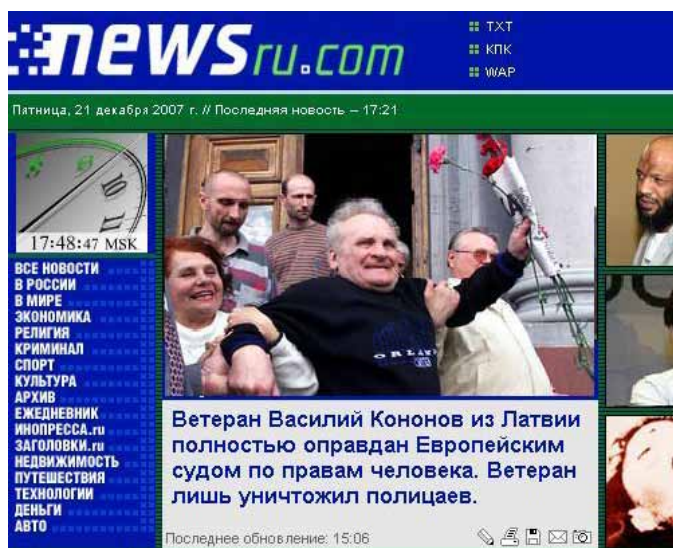
Zdroje:

- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 17. mája 2010, *Kononov v. Latvia*, sťažnosť č. 36376/04 (<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=867803&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&tabl>).
- Schabas, W.A. : *Kononov War Crimes Judgment Issued by European Court of Human Rights Gand Chamber*, 17. máj 2010 (<http://humanrightsdoctorate.blogspot.com/2010/05/kononov-war-crimes-judgment-issued-by.html>).
- *The Voice of Russia: Strasbourg sides with Nazis*, 17. máj 2010 (<http://english.ruvr.ru/2010/05/17/7994664.html>).
- Buyse, A. : *Kononov Revisited: No Violation of ECHR*, 18. máj 2010 (<http://echrblog.blogspot.com/2010/05/kononov-revisited-no-violation-of-echr.html>).

Ruský pohled na případ Kononov

Tereza Kubíčková

Ruským tiskem proběhlo několik zpráv o případu Kononov, jako hlavní událost dne však rozsudek Evropského soudu pro lidská práva v nejvýznamnějších ruských médiích nefiguroval.

Ruské noviny a zpravodajské servery se především věnují postojům jednotlivých domácích úřadů i autorit působících v zahraničí. Newsru.com přináší pohled velvyslance zástupce Ruské federace (RF) u Evropského soudu pro lidská práva Georgije Matjuškina. Matjuškin označuje rozsudek soudu za „z právního pohledu exotický“, přičemž v něm spatřuje dvě roviny – politickou a historickou. K historickému aspektu věci poznamenal, že vůči druhé světové válce (Velké vlastenecké válce) v Rusku existuje pouze jediné stanovisko, se kterým jsou spojeny ohromné oběti, a toto stanovisko nemůže být přehodnoceno.

Ministerstvo zahraničních věcí RF hodnotí rozsudek ESLP jako „krajně nebezpečný precedens“. Daný rozsudek prý vážně narušil autoritu Rady Evropy, lze ho nahlížet jako tendenci provést nové rozdělení Evropy a zpretrhat tvořící se konsenzus v otázce společných evropských hodnot. Tiskové oddělení ruského Ministerstva zahraničí dále uvádí: „*Tento rozsudek je nepochopitelný. Zrovna jsme oslavili 65. výročí vítězství ve druhé světové válce a hned se přijímají rozsudky proti těm, kteří bojovali s fašismem.*“

Ruská Duma se k rozsudku Kononova vyjadřovala zpočátku také poměrně ostře, zdá se však, že s postupem času se emoce i v dolní sněmovně ruského parlamentu uklidňují. Ještě 17. května 2010 prohlásil zástupce předsedy výboru Dumy pro mezinárodní věci Leonid Sluckij: „*Verdikt ESLP má jasně politický odstín a je politováníhodný, zvláště ve světle oslav*

65. výročí vítězství nad fašismem.“ Podle Sluckého rozsudek ESLP podporuje snahy lotyšské vlády o přehodnocení výsledků druhé světové války a dále může vést k negativnímu dopadu na ospravedlnění zločinů nacistického Německa.

Hlavní ruský státní zpravodajský kanál Vesti přináší pohled ruského ministra spravedlnosti Alexandra Konovalova, který tvrdí, že verdikt je v rozporu s Evropskou úmluvou o lidských právech a neodpovídá praxi ohledu na judikaturu Soudu. Rozsudek podle Konovalova porušuje článek 7 Úmluvy. Ministr také vyjádřil hlubokou lítost nad přístupem ESLP, jenž podle něj jde proti obecným mezinárodním normám a principům, tím spíše, že se jedná o „účastníka Velké vlastenecké války, který se bil za osvobození Evropy od nacismu.“ K tomu je nutno poznamenat, že veteráni Velké vlastenecké války jsou v Rusku velmi vážení a alespoň se tvrdí, že oproti jiným ruským penzistům, kteří mnohdy žijí na pokraji bídy, jsou sociálně zvýhodněni. Faktem zůstává, že většina ruských občanů cítí k účastníkům bojů proti fašismu hlubokou úctu.

Deník Izvestija se věnuje pohledu ruské horní sněmovny (Rada federace) na případ Kononov. Senátoři poukazují především na normu mezinárodního práva nesoudit občany za činy, které v momentu spáchání nebyly trestné. Podle ruských senátorů tak ESLP rozvazuje ruce pravicovým aktivistům, kteří veterány Velké vlastenecké války pronásledují. Velmi důležitou roli podle Rady federace v daném rozsudku hraje i viditelná snaha o přehodnocení výsledků Jaltské a Postupimské konference a Norimberského tribunálu.

Izvestija, jedny z nejvlivnějších ruských novin, dále přináší komentář Vitalije Tretjakova, děkana Vysoké televizní školy MGU, který vidí souvislost mezi ruskou neschopností modernizovat armádu a podobnými rozsudky jako v případě Kononov. Tretjakov v komentáři v závěru originálně propojuje fakt, že Rusko potřebuje moderní armádu, se svým negativním stanoviskem k problému podřízení ruské justice štrasburskému soudu.

Zdroje:

- Veteran Vasiliy Kononov proigral delo protiv Latviji. 17. 5. 2010. (<http://www.newsru.com/world/17may2010/kononov.html>).
- Minjust RF: řešeníje po delu Kononova protivorečit Konvencii o pravacha čelověka. 31. 5. 2010. (<http://www.vesti.ru/doc.html?id=364447>).
- Rešeníje ESPČ po delu Kononova ne osložnit otnošenij meždu RF i Latvijej. 3. 6. 2010. (<http://www.izvestia.ru/news/news243024>).
- V. Tretjakov: Partizan Kononov v geopolitičeskom buduščem. 27. 5. 2010. (<http://www.izvestia.ru/comment/article3142329/>).

Výsledky Revizní konference Mezinárodního trestního soudu

Lubomír Majerčík

Na čtyři tisícovky delegátů z celého světa se počátkem června slétlo do Ugandy na dlouho připravovanou Revizní konferenci Mezinárodního trestního soudu. Jejím cílem bylo jednak zhodnotit dosavadních osm let fungování MTS, jednak se zamyslet nad změnami jeho zakládajícího dokumentu – Římského statutu. Ten byl nakonec změněn ve třech hlavních ohledech. Jednak byla rozšířena skutková podstata válečných zločinů (čl. 8) spáchaných mimo mezinárodní ozbrojený konflikt tak, že budou zahrnovat i zákaz použití jedů, plynů a zplošťujících a rozšiřujících střel. Došlo tak ke sladění úpravy s válečnými zločiny spáchanými za mezinárodního ozbrojeného konfliktu, nic nečekaného. Dále se žel nepodařilo prosadit smazání článku 124, který umožňuje, aby se země přistupující k Římskému statutu vyvázaly z jurisdikce MTS, pokud jde o válečné zločiny, a nemohly být za ně stíhané. Podle zastánců tohoto článku se ale díky němu podařilo přitáhnout větší zájem mezinárodního společenství o přistoupení k MTS a nakonec možnost vyvázat se využily jen dvě země.

K nejočekávanějším rozhodnutím patřilo přijetí definice zločinu agrese. Nad ní si láme mezinárodní společenství hlavu už desítky let. Od začátku se počítalo s tím, že ho Mezinárodní trestní soud bude trestat, chyběla „pouze“ pro všechny přijatelná definice. Nakonec se ukázalo, že na ní bylo vlastně nejdůležitější, za jakých podmínek bude MTS moci tento zločin stíhat a od kdy. Na jedné straně převládala představa, že by se MTS neměl tímto zločinem vůbec zabývat, na druhé straně si

odborníci a některé nevládní organizace přály, aby měl MTS co nejširší volnost v posuzování agrese. A do třetice zde byly země, které by umožnily stíhání agrese pouze po předchozím schválení jiným orgánem, ideálně Radou bezpečnosti. Ani jedna z těchto představ nakonec nezměřila.

Přestože byl zvolen poměrně složitý spouštěcí mechanismus vyšetřování, vzhledem k různicím se představám je i tento kompromis překvapivý. Podat podnět na vyšetřování bude moci vyšetřovacímu senátu prokurátor, smluvní strany Římského statutu i Rada bezpečnosti – v tom se agrese neliší od jiných skutkových podstat. Pokud ale podnět podají smluvní strany nebo prokurátor, bude mít Rada bezpečnosti šest měsíců k vystoupení proti pokračování vyšetřování. Byť tento prvek vnáší do celé záležitosti politikum, je to stále méně politizovaná varianta oproti jiným navrhovaným možnostem s větší rolí Rady bezpečnosti. Od roku 1994 tak lze pozorovat čím dál větší emancipaci souzení na Radě bezpečnosti. Velké změny se ale rodí na svět pomalu – zločin agrese bude možné vztáhnout jen na země, které s tím vyjádří předem souhlas, ne dřív než 30 zemí ratifikuje tuto změnu statutu a ne dříve než za sedm let. Tímto výsledkem učinilo mezinárodní právo další významný krok ve svém vývoji. Byť se jedná spíše o krok batolete, u tak citlivých otázek by bylo naivní očekávat cokoli většího. Nyní bude záležet na státech, nakolik přetaví své odhodlání z Revizní konference v realitu a vdechnou tomuto novému ustanovení život.

Zdroje:

- Gordon, Greg: A view of the aggression amendments from Kampala. *Opinio Juris*, 15. 6. 2010 (<http://opiniojuris.org/2010/06/15/greg-gordon-on-the-review-conference-and-aggression>).

ICC conference room, foto archiv

Naomi Campbell má svedčit před Speciálním soudem Katarína Šipulová

K vývoju, ktorý rozbúri minimálne mediálne, ak už nie právne hladiny, došlo na Speciálnom súde pre Sierra Leone. Vyšetrovatelka Brenda Hollis totižto požiadala o znovu otvorenie prípadu, v ktorom majú ako svedkyne vystúpiť modelka Naomi Campbell a herečka Mia Farrow. Podľa vyšetrovatelky daroval Charles Taylor slávnej modelke v roku 1997 na návšteve u Nelsona Mandelu surový diamant. Campbell v minulosti podobné obvinenie síce svojsky agresívnym spôsobom poprela, vyšetrovatelka sa však spoliehla na nedávne prehlásenie jej hereckej kolegyně, ktorej sa údajne Naomi s darom pochválila. Nepochybne bude zaujímavé sledovať ďalší priebeh prípadu. Pokiaľ sú však toto najsilnejšie dôkazy voči obvineniu Taylora z vlastníctva surových diamantov, ich právna kredibilita je otázná.

Zdroje:

- Schabas, William: Naomi Campbell at the Special Court for Sierra Leone? 7. 6. 2010 (<http://humanrightsdoctorate.blogspot.com/2010/06/naomi-campbell-at-specail-court-for.html>).

Oběti mimořádných předání před nejvyššími soudy Redakce

Jako mimořádná předání (extraordinary renditions) se označují zadržení a převoz jednotlivce z jedné země do druhé mimo běžný právní rámec za účelem výsledku s možným vystavením této osoby mučení nebo nelidskému či ponižujícímu zacházení. K této praxi se uchýlovaly po 11. září Spojené státy americké ve spolupráci s mnoha evropskými zeměmi, zadržené oběti byly k výsledkům tajně převáženy do zemí jako Egypt, Sýrie či Jordánsko. Typickým příkladem je Kanadán Maher Arar, který byl v roce 2002 v New Yorku zatčen a odtud deportován do lůna syrské tajné služby, v němž byl téměř rok bez vědomí své rodiny vyslýchán a mučen. Kanadská vláda uznala svou

Naomi Campbell, foto: www.chinadaily.com.cn

vinu při předání špatných informací USA i Sýrii, Arara zbavila jakýchkoli podezření, omluvila se mu a odškodnila ho 10 miliony kanadských dolarů. Arar poté napadl počítání amerických orgánů, u žádného amerického soudu ale neuspěl a v červnu letošního roku se jeho případem odmítnul zabývat i Nejvyšší soud.

Podobný osud potkal i německého občana Khalida El-Masriho, uneseného agenty CIA z Makedonie do Afghánistánu, kde byl čtyři měsíce zadržován bez spojení se světem a následně převezen do Albánie. Následně se německá prokuratura rozhodla podat trestní oznámení na 13 agentů CIA, před soud se je ale nikdy dostat nepodařilo. Pokusy El-Masriho dovolat se spravedlnosti v USA ztroskotaly před soudy na doktríně „výhrady státního tajemství“. V říjnu 2007 se případem odmítnul zabývat i Nejvyšší soud. El-Masri se ale nevzdává, v loňském roce se jeho případem začala zabývat Mezi-americká komise pro lidská práva. Po neúspěšné snaze iniciovat trestní řízení v Makedonii se El-Masri v červnu obrátil prostřednictvím organizace Open Society Justice Initiative na Evropský soud pro lidská práva. Dlužno dodat, že prostor na letišti poskytovala k letům zapleteným do praxe mimořádných předání i Česká republika.

Zdroje:

- Open Society Justice Initiative: El-Masri v. Macedonia (<http://www.soros.org/initiatives/justice/litigation/macedonia>).

Zriedkavé odsúdenia za genocídu pred ICTY

Katarína Šipulová

Medzinárodné ad hoc súdy zaznamenali za posledný mesiac pozoruhodný vývoj. Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu (ICTY) vydal 10. júna dva rozsudky odsudzujúce Vujadina Popoviča a Ljubisa Beara, príslušníkov bosenskej srbskej armády, na doživotie za ich činy v Srebrenici v roku 1995. Takmer štyri roky trvajúci proces odhalil desivé podrobnosti a detaily priebehu jedného z najhorších masakrov konca 20. storočia. Dôstojníci sa podieľali na deportácii žien a poprave takmer 8000 mužov. Usvedčenie zo zločinu genocídy je pomerne zriedkavé, nie je totiž jednoduché dokázať naplnenie jej definície. Dosiaľ jediným prípadom pred ICTY bolo odsúdenie generála Radislava Krstica, ktoré bolo po odvolaní zmiernené na napomáhanie genocídy. V prípade Popoviča a Beara môžeme s najväčšou pravdepodobnosťou taktiež očakávať odvolanie. Súčasný výrok ICTY má veľký morálny dopad aj na verejnú mienku a formovanie historickej pamäte krajín bývalej Juhoslávie. Rozsudky okamžite podporilo bosenské združenie obetí masakra. Obžaloba z genocídy pred haagskym súdom ďalej čelí Radovan Karadžič a Zdravko Tolimir.

Zdroje:

- ICTY, 2010. Seven Senior Bosnian Serb Officials Convicted of Srebrenica Crimes. Press Release (<http://www.icty.org/sid/10415>).

Kambodžský tribunál napadol jednu z najstarších doktrín ICTY

Katarína Šipulová

Zvláštne komory v Kambodži prispeli k vývoju akademického diskurzu o spoločnom zločinnom pláne (joint criminal enterprise). Kontroverziami opradený koncept bol vyvinutý ICTY v prípade Tadić na základe veľmi extenzívneho výkladu článku 7 ods. 1 Štatútu tribunálu (individuálna trestná zodpovednosť). Umožňuje vyvodenie zodpovednosti vysoko postavených osôb, ktoré sa síce fyzicky nepodieľali na spáchaní zločinu, ale svojím jednaním prispeli k jeho plánovaniu. Zodpovednosť podľa tzv. rozšíreného spoločného zločinného plánu III (JCE III) dokonca na usvedčenie osôb nepotrebuje ani dôkazy o ich jasnom úmysle zločin spáchať. JCE III je od počiatku podrobovaný výraznej kritike – mnoho právnikov tvrdí, že porušuje princíp zavinenia (neobsahuje úmysel ani akt) a zároveň nenachádza oporu v obyčajovom práve. Práve druhé tvrdenie podporili zvláštne komory v poslednom rozsudku, v ktorom v rozpore s presvedčením ICTY vyslovili, že spoločný zločinný plán III rozhodne nebol a nie je súčasťou medzinárodného obyčajového práva. Kambodžský súd tak doslova rozboril základy, na ktorých bol vystavaný slávny prípad Tadić.

Zdroje:

- Keller, Kevin Jon: The ECCC Issues a Landmark Decision on JCE III. *Opinio Juris*, 23. 5. 2010. (<http://opiniojuris.org/2010/05/23/the-eccc-issues-a-landmark-decision-on-jce-iii/>)

The Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, foto: archiv

2) Evropský systém ochrany lidských práv

Vztahuje se Evropská úmluva o lidských právech na válku v Iráku?

Redakce

Už dnes je jasné, že případy *Al-Skeini* a *Al-Jedda* (55721/07 a 27021/08) se zapíší do učebnic mezinárodního práva. Při jejich posuzování bude Evropský soud pro lidská práva muset najít uspokojivé odpovědi hned na několik fundamentálních otázek kontinentálního lidskoprávního režimu. Počátkem června bylo možné si na zasedání vyslechnout hlavní argumenty stran (záznam tohoto zasedání je možné dohledat na stránkách ESLP). O co tedy jde?

V průběhu britské okupace irácké Basry od března 2003 do června 2004 bylo zabito šest příbuzných pana Al-Skeiniho. Část z nich zemřela přímo v důsledku palby britských jednotek, jeden ze stěžovatelových synů byl umučen na britské základně. S výjimkou právě umučeného syna stěžovatele se britské soudy odmítly ostatními případy zabývat, neboť došly k závěru, že při smrti v poli se tyto osoby nenacházely pod britskou kontrolou, a tím pádem ani v rámci jurisdikce Evropské úmluvy o lidských právech. Příklad umučení na britské základně posoudil britský House of Lords jako spadající pod jurisdikci Úmluvy a následně se rozběhlo několik řízení proti zodpovědným osobám před vojenskými soudy.

Stěžovatel Al-Jedda byl zatčen v říjnu 2004 a dán do vazby v Basře, kde jej britské jednotky držely až do prosince 2007. Každý přezkum zákonnosti vazby se uzavřel s tím, že jakožto podezřelý člen teroristické organizace představuje Al-Jedda i nadále hrozbu bezpečnosti. To stěžovatel popíral, nikdy nebyl z ničeho obviněn. Když se stěžovatelovou vazbou zabývaly britské soudy, dospěly k závěru, že příslušná rezoluce

Rady bezpečnosti zmocnila britské jednotky v rámci mnohonárodních sil využívat internování podezřelých tam, „kde to bylo nezbytné z naléhavých důvodů bezpečnosti Iráku“. Toto zmocnění mělo překonat všechny ostatní smluvní závazky Británie, což potvrdil i House of Lords.

Před velkým senátem ESLP nyní leží nelehký úkol. Kam až dopadá jurisdikce Úmluvy? Může to být až daleko za hranice evropského kontinentu? Judikatura po klíčovém rozsudku Banković se v tomto ohledu začala štěpit. Mělo pár tisíc jednotek skutečně efektivní kontrolu oblasti kolem Basry? A komu lze přičítat jednání těchto jednotek? Výchozí rozhodnutí *Behrami* a *Saramati*, v němž se řešila přičitatelnost jednání pod záštitou OSN a NATO, si v akademických kruzích velkou popularitu nezískalo. Navíc se právní režim britských jednotek v čase měnil. Jaký je vztah mezi požadavky rezolucí Rady bezpečnosti a Evropské úmluvy? Samozřejmě se nelze vyhnout ani zapeklité otázce vztahu mezi právem lidských práv a humanitárním právem.

Posuzování těchto problémů bude zajímavé i z pohledu mezisoudního dialogu. Jiné soudy se totiž už příbuznými otázkami zabývaly, ať už se jedná o případ *Kadi* před lucemburským Soudním dvorem EU nebo o právo na zpochybnění vazby u zadržených na Guantánamu (nebo aktuálně v Bagramu) před americkým Nejvyšším soudem. Nakolik se postaví ESLP k těmto případům čelem a jaké odpovědi nabídne obětem, odborné veřejnosti i praktikům z ministerstev obrany, to se dozvíme do několika měsíců.

Zdroje:

- http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Multimedia/Webcasts+of+public+hearings/webcastEN_media?&p_url=20100609-1/en/

Centrum pro lidská práva a demokratizaci vydalo nové studie

V nové studii Centra pro lidská práva a demokratizaci Helena Bončková a Hubert Smekal dokazují, že nedávno vyjednaná „výjimka“ z Listiny základních práv Evropské unie, nemusí dopadat na ty případy, před nimiž by nás dle sjednavatelů chránit měla. Či přesněji řečeno - problém, na který výjimka údajně reaguje, pravděpodobně vůbec neexistuje.

V druhé studii Katarína Šipulová a Monika Mareková ukazují, že nedávným vyhoštěním alžírského občana Mustafy Labsiho Slovensko porušilo své mezinárodní právní závazky.

Obě studie Centra i další materiály si můžete stáhnout na stránkách www.iips.cz.

Gäfgen proti Německu

Stěžovatel je i nadále obětí porušení čl. 3 Úmluvy ESLP koriguje výklad zákazu mučení, nelidského a ponižujícího zacházení

Helena Bončková

Velký senát Evropského soudu pro lidská práva dne 1. června 2010 rozhodnul ve věci *Gäfgen proti Německu*, která byla německými juristy označena za jednu z nejkontroverznějších v novodobé německé trestněprávní historii.¹ V předcházejícím rozhodnutí páté sekce ESLP z června 2008 přitom mnozí komentátoři spatřovali (neméně kontroverzní) posun v dosavadní interpretaci čl. 3 Úmluvy, který stanoví zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení či trestu.² Velký senát nyní poněkud zmírnil dopady předchozího rozsudku, když na rozdíl od páté sekce konstatoval, že stěžovatel může i nadále tvrdit, že se stal obětí porušení čl. 3 Úmluvy ve smyslu čl. 34 Úmluvy,³ avšak shodně s předchozím rozsudkem neshledal porušení práva na spravedlivý proces (čl. 6 Úmluvy).

Magnus Gäfgen v roce 2002 unesl jedenáctiletého syna známého německého bankéře. Dítě zabil a jeho tělo ukryl, přičemž po rodině uneseného chlapce požadoval výkupné za jeho propuštění. Při předání výkupného byl policií zadržen. Na přímý rozkaz policejního komisaře vyšetřující důstojníci vedeni snahou zachránit život uneseného dítěte stěžovateli pohrozili, že pokud nesdělí, kde se chlapec nachází, bude podroben bolestivému výslechu osobou, která je k tomuto účelu školená. Pod vlivem těchto výhrůzek Gäfgen vyrazil, kde se nachází chlapcovo tělo. Německé soudy shledaly, že jednání policejních důstojníků bylo v rozporu s vnitrostátním právem a čl. 3 Úmluvy, protože stěžovatelovo doznání nemohlo být v trestním řízení použito, avšak nevyloučily použití jiných důkazů (např. těla dítěte), přestože byly rovněž získány v souvislosti s vynucenou výpovědí. Stěžovatel se navíc v řízení před soudem k činu znovu doznal.

Judikatura ESLP staví na absolutním zákazu mučení, nelidského a ponižujícího zacházení, přičemž i výhrůžky mučením mohou představovat nelidské zacházení, k čemuž Soud dospěl také v tomto případě. Pátá sekce však uznala za dostatečnou nápravu porušení Úmluvy symbolickým potrestáním policistů a nevyžadovala poskytnutí kompenzace stěžovateli. Stěžovatel tak přestal být obětí porušení čl. 3 Úmluvy. Soud navíc akceptoval některé důkazy získané v souvislosti s porušením Úmluvy a nepřímým tak přisvědčil pohledu, že nepřijatelnost důkazů může být v některých případech vyvážena zájmem na potrestání pachatele závažného trestného činu. Tomuto závěru silně oponovala soudkyně Kalaydjieva, která ve svém nesouhlasném stanovisku uvedla, že jde o zpochybnění předchozí judikatury ESLP, neboť se jedná o první případ, kdy Soud prohlásil, že řízení, v němž byly použity důkazy

získané v souvislosti s porušením čl. 3 Úmluvy, vyhovuje nárokům kladeným na spravedlivý proces.

Velký senát poněkud zmírnil závěry vyplývající z předchozího rozsudku. Uvedl, že symbolické potrestání policistů v podobě podmíněné pokuty nemělo dostatečný odstrašující efekt, aby mohlo zabránit obdobnému porušování Úmluvy v budoucnu. Jeden z policistů byl navíc následně povýšen. Stěžovateli byla dále v jiném soudním řízení, v němž se domáhal finančního zadostiučinění za utrpenou újmu, odepřena právní pomoc. Uvedené řízení přitom již trvá více než tři roky a dosud nebylo vydáno meritorní rozhodnutí. Velký senát proto shledal, že německé orgány dostatečně nenapravily jednání porušující čl. 3 Úmluvy a z tohoto důvodu stěžovatel neztratil své postavení oběti. Velký senát však setrval na předchozím závěru, že nebylo porušeno stěžovatelovo právo na spravedlivý proces, neboť důkazy získané v souvislosti s porušením čl. 3 Úmluvy nebyly nezbytné pro stěžovatelovo usvědčení a odsouzení.

Zákaz obsažený v čl. 3 Úmluvy je i nadále zákazem absolutním. Na této skutečnosti kauza *Gäfgen proti Německu* nic nemění. V rozhodnutí páté sekce však Soud využil možnosti zmírnit důsledky porušení čl. 3 Úmluvy a ponechat si větší prostor při hodnocení zvláštních případů, které se svou povahou blíží tzv. scénáři tikající bomby. Rozhodnutí velkého senátu tento prostor poněkud zmenšilo, avšak s ohledem na shodný postoj k neporušení čl. 6 Úmluvy lze i nadále konstatovat určitý posun v judikatuře ESLP, pokud jde o otázku použití důkazů získaných v souvislosti s porušením čl. 3 Úmluvy. Okolnosti případu byly bezesporu specifické, je však otázkou, zda by bylo vhodné stejně mírně nazírat na použití (byť nepřímé) důkazů získaných nikoliv v souvislosti s nelidským zacházením, nýbrž v souvislosti s mučením.

Poznámky:

- 1) *Confession against torture*, on-line text (<http://www.jurablogs.com/de/confession-under-torture>).
- 2) Srov. např. Vyhnánek, L. *Věc Gäfgen proti Německu (Následky nelidského zacházení v krajní nouzi)*. *Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva*, 2008, č. 5, s. 299–307.
- 3) Čl. 34 Úmluvy stanoví, že „Soud může přijímat stížnosti každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny osob považujících se za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a jejími protokoly jednou z Vysokých smluvních stran.“

Bulletin přímo na mail

Pokud si přejete pravidelně dostávat bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci na mail, napište na adresu lidskaprava@iips.cz. V předmětu zprávy prosím uveďte „Bulletin“.

V Paříži o akademickou svobodu

Hubert Smekal

Přestože se doba prázdnin nezadržitelně blíží, několik zajímavých případů na nás čeká i v příštích týdnech. V Paříži proběhne 25. června stání se známým profesorem Josephem HH Weilerem kvůli publikaci nemilosrdné recenze na odborné dílo. Weiler jakožto šéfredaktor internetové recenzní stránky Global Law Books odsouhlasil zveřejnění krátkého kritického posudku Thomase Weigenda na knihu o řízení před Mezinárodním trestním soudem z pera Karin N. Calvo-Gollerové.

Joseph HH Weiler, foto: www.ethicforum.it

Calvo-Gollerová požádala Weilera o bezodkladné stažení recenze ze stránek, protože kritika podle ní překročila meze vyjádření názoru a férového komentáře. Navíc podle ní obsahuje nepravdivá tvrzení a jako celek působí nactiurhačně, tudíž může poškodit autorčinu odbornou reputaci a akademickou kariéru.

Celé nešťastné situaci dodává šňávu skutečnost, že Weiler se s Calvo-Gollerovou dlouhá léta zná a tituloval ji zpočátku jako přítelkyni. Přesto ale žádosti nevyhověl a kri-

tickou recenzi na stránkách ponechal s tím, že viděl už mnohem horší kritiky, a to i na vlastní knihy. Profesor z New York University doplnil, že se s obdobnou žádostí za svou dlouholetou kariéru šéfredaktora respektovaných odborných žurnálů setkal poprvé a podle jeho názoru vybočuje z obvyklého akademického diskurzu. Kdyby o (ne)publikaci recenze měli rozhodovat sami autoři knihy, znamenalo by to konec tradice nezávislého posuzování odborných prací. Weiler dále označuje žádost za „velmi extrémní“ a stanovuje stěží dosažitelnou hranici, kdy by jí byl ochoten vyhovět – pouze v případě do nebe volající nesmyslnosti („egregious unreasonableness“) recenze, což však není aktuální případ. Weiler nicméně nabídl autorce knihy jistou úlitbu – když bude profesor Weigend chtít svou kritiku poupravit, může Weiler zvážit publikaci revidované verze. Případně by Calvo-Gollerová mohla využít možnosti komentovat recenzi přímo na internetových stránkách Globallawbooks.org.

Jenže Weigend si stál za původní kritickou verzí a komentář se zdál autorce málo, tudíž svou žádost zopakovala, načež Weiler neústupně setrval na své pozici. Skutečně přiosťrovat se začalo v září 2008, kdy se Weiler dostavil k identifikaci u francouzské soudkyně kvůli nařčení z urážky na cti. První slyšení u trestního soudu proběhne 25. června 2010, proto upřete zrak do Paříže, konečné rozhodnutí by svým způsobem mohlo zafungovat jako přinejmenším evropské vodítko, kterak s obdobnými případy nakládat.

Weiler se obává, že neúspěch v procesu by znamenal tvrdou ránu akademické svobodě a změnil by tradici nestranného hodnocení knih. Jihoafrický profesor dále konstatuje, že samotné zahájení trestního řízení kvůli recenzi představuje pro editory odstrašující efekt a ohrožuje svobodu projevu, o finančních nákladech ani nemluvě. Na závěr vyjadřuje výhradu vůči francouzskému právu, které tak snadno dokáže „přetavit“ soukromou stížnost v trestní řízení.

*Pokud byste chtěli Weilera podpořit, vizte s. 975 níže uvedeného zdroje. Centrum pro lidská práva a demokratizaci IIPS MU tak již učinilo. Rozšířenou verzi článku doplněnou mj. o odkazy a komentář naleznete na blogu *Politica Mundi – politicamundi.blogspot.com*.*

Zdroje:

- Weiler, Joseph HH (2010). Editorial. *The European Journal of International Law*, roč. 20, č. 4, s. 967–976.

3) Zahraniční politika a lidská práva

Kazašský prezident si nenechá rozšířit pravomoci

Tereza Kubičková

Prezident Kazachstánu Nursultan Nazarbajev oznámil, že nepodepíše návrh dodatku zákona, který značným způsobem rozšiřuje doživotní kompetence kazašského prezidenta, tedy i v případě jeho odstoupení z funkce. Dodatek by Nazarbajevovi garantoval doživotní imunitu vůči vyšetřování a soudním procesům, nedotknutelnost jeho majetku a titul „vůdce národa“. Podle tohoto dodatku by bylo nadále trestné zohyzdovat fotografie kazašského prezidenta, překrucovat fakta z jeho života nebo prezidenta veřejně urazit.

Návrh nového znění zákona byl na domácím poli dlouhou dobu kritizován, nicméně dodatek prošel kazašským Parlamentem poměrně snadno. Zastánci Nazarbajevovy politiky tvrdí, že prezident by takové pravomoci měl získat, protože skvěle prokázal schopnost budovat národ. Kazašská opozice varuje před přijetím tohoto zákona, a stejně tak se objevuje i mezinárodní kritika takového zákona a poměrů v Kazachstánu vůbec. Amnesty International (AI) vytrvale kritizuje kazašskou vládu za nedokonalé mechanismy, které by v zemi zabránily mučení. V březnu 2010 AI upozorňovala na nekontrolovanou policejní brutalitu v Kazachstánu. Poslední zpráva AI také hovoří o možném vydání 24 uzbeckých uprchlíků z Kazachstánu zpět do jejich domoviny, přestože jim tam hrozí mučení. Kazašská vláda je dále dlouhodobě kritizována za budování kultu osobnosti prezidenta Nazarbajeva.

Nursultan Nazarbajev zákon zdvořile odmítl s tím, že nepotřebuje žádné další kompetence. „Je mi ctí řídit zemi v obtížných letech její stabilizace a reformy a cítit při tom každodenní podporu [národa]. Vaše slova, činy, oběti, odvaha, houževnatost a trpělivost jsou pro mě velkou radostí a já už nic jiného nepotřebuji“, řekl Nazarbajev 3. června 2010. Pozo-

USA posilňuje svoji pozici „světového policajta“

Lucia Piteľová

Najvyšší soud USA 1. júna 2010 rozhodol, že na bývalých vládných úradníkov iných štátov sa nevzťahuje imunita pred americkými súdmi v prípade, že spáchali činy, ktoré porušili základné ľudské práva. K takémuto záveru prišiel Najvyšší súd pri posudzovaní legálnosti procesu Samantar vs Yousuf, ktorý bol oficiálne zahájený v marci 2010.

Mohamed Ali Samantar, bývalý somálsky premiér a minister obrany vo vláde Mohammeda Siarre Barreho, sa bránil proti zahájeniu procesu namierenému proti nemu na základe Alien Tort Statute z roku 1789 a Torture Victim Protection Act z roku 1991 argumentom, že nemôže byť súdený v USA, pretože sa na neho vzťahuje imunita ako na bývalého predstaviteľa so-

rovateľé tvrdí, že kazašský prezident odmítl rozšírení pravomocí po ukončení prezidentského pôsobení, aby tím vyslal signál, že len tak z funkcie neodejde. Slabá opozícia, ktorá v Kazachstánu existuje, naopak prichádza s ďaleko prostším argumentom. „Věřím, že prezident pochopil celou absurditu a hloupost této parlamentní iniciativy“, řekl Serik Abdrakhamov, zástupce předsedy strany Adilet, která na kazašské politické scéně figuruje jako umírněná opozice. Pochybnosti o Nazarbajevově gestu však přetrvávají. Možnost, že zákon bude nakonec přijat, stále existuje.

Zdroje:

- Amnesty International: Human Rights in Republic of Kazakhstan, (<http://www.amnesty.org/en/region/kazakhstan>)
- Amnesty International: Kazakhstan authorities must tackle police brutality, 22. 10. 2010, (<http://www.amnesty.org/en/for-media/press-releases/kazakhstan-authorities-must-tackle-police-brutality-2010-03-22>)
- Lillis, J.: Nazarbajev Power Bill Still Alive. International Relations and Security Network, 11. 6. 2010. (<http://www.isn.ethz.ch/isn/Current-Affairs/Security-Watch/Detail/?ots591=4888caa0-b3db-1461-98b9-e20e7b9c13d4&lng=en&id=117287>)
- Miley, S.: Kazakhstan president declines to sign bill extending powers. Jurist. 4. 6. 2010. (<http://jurist.org/paperchase/2010/06/kazakhstan-president-declines-to-sign-bill-extending-powers.php>)

Centrum pro lidská práva na Facebooku

Připojte se k Facebookové skupině Centra pro lidská práva a demokratizaci, získajte více informací o naší činnosti a zapojte se do debat o lidských právech v České republice.

málskej vlády, a preto nemôže byť súdený za nič k čomu došlo počas výkonu jeho funkcie. Samantar sa odvolával jednak na americký federálny zákon Foreign Sovereign Immunities Act (FSIA) z roku 1976 a jednak na medzinárodné zvykové právo, na základe ktorých má nárok na imunitu. Priamo FSIA obsahuje ustanovenia o nemožnosti súdiť suverénne štáty na amerických súdoch, keďže FSIA im garantuje imunitu. Federálny sudca, ktorému bol zverený prípad Samantar vs Yousuf zablokoval ďalšie pojednávajúce prípadu kvôli nejasnosti ohľadom výkladu FSIA. Najvyšší súd jednohlasne (9:0) deklaroval, že ustanovenia FSIA sa vzťahujú len na štáty, ich vlády a orgány, ale nie na jednotlivcov, čo umožňuje, aby pred americkými súdmi boli súdení bývalí predstavitelia vlád v prípade, že porušili ľudské práva. Na základe nového výkladu tohto zákona môže byť znovu zahájený súdny

proces s bývalým somálským ministrem obrany Samantarom, který je obviněn z týrania, znásilňování a masového vyvražďování civilního obyvatelstva v období osemdesiatych rokov. Najvyšší súd sa vyjadril len na adresu FSIA a nevylúčil, že sa môže na Samantara vzťahovať imunita na základe medzinárodného práva, čo má byť predmetom ďalšieho šetrenia.

Amnesty International sa kladne vyjadrila k tomuto záveru Najvyššieho súdu a deklarovala, že to posilní pozíciu USA ako ochrancu ľudských práv kdekoľvek vo svete. Takýto záver Najvyššieho súdu prispieva k posilneniu pozície USA ako „svetového policajta“ v rámci medzinárodnej scény. Optimistic-

Prísne normatívny prístup k právu a politice

Lukáš Hoder

Richard Falk (2008): *The costs of War – International Law, the UN and World Order After Iraq*. Routledge, New York.

Kniha Richarda Falka *The Costs of War: International Law, the UN, and World Order After Iraq* sa vyhýba analytickému a prísnejší právnemu hodnotení války v Iráku a prevládá v ní navýsost normatívny prístup. Kniha si dáva za cieľ v „prísne kritickom“ štýle zhodnotiť dôsledky války v Iráku pro OSN a mezinárodní právo jako také. Záběr textu je nicméně

širší a zahrnuje úvahy o humanitární intervenci, válce v Kosovu, válce ve Vietnamu, roli občanské společnosti v mezinárodních vztazích a mezinárodním právu, roli OSN v Iráku či soudu Saddáma Husajna. Všechna tato témata (a další) jsou do jisté míry „nakousnuta“, nicméně jejich podrobnější zkoumání ustupuje hlavnímu cíli knihy, tedy kritice politiky administrativy George W. Bushe.

Richard Falk je profesorem mezinárodního práva, působil například na Princetonu či v současné době na University of California, Santa Barbara a již od 60. let se zabývá otázkami spojenými s právem a politikou. Falk proslul svou kritikou americké politiky ve Vietnamu a po konci studené války především kritickým přístupem k izraelské politice vůči Palestincům. Ve vztahu k palestinským teritoriím působil na vysokých pozicích v rámci OSN¹ a za svou tvrdou kritiku Izraele přirovnávající jeho jednání k nacistům byl ze země v roce 2008 dokonce vyhoštěn.

ké názory oceňují toto rozhodnutí Nejvyššieho súdu a proces *Samantar vs Yousuf* podľa nich bude slúžiť ako odstrašujúci príklad, že pred porušovaním ľudských práv sa už nebude možné ďalej skrývať za zákon ochraňujúci zahraničné vlády.

Zdroje:

- Bloomberg: Top U.S. Court Rejects Legal Immunity Bid by Foreign Officials (June 1, 2010).
- Human Rights Watch: US Supreme Court Allows Suit to Proceed against Former Somali Minister of Defense.
- Courthouse News Service: Justices Allow Victims to Sue Ex-Somali Official (June 1, 2010).

Kromě místy velmi nepřesvědčivého moralizujícího pohledu a velmi idealistického očekávání post-vestfálského a globálně demokratického světa bych textu Richarda Falka *The Costs of War* vytkl i několik faktických nejasností či nepodložeností, které kazí dojem z knihy. Příkladem může být tvrzení autora, že Bushova administrativa se od „realistického přístupu k zahraniční politice“ odklonila ihned po svém nástupu do úřadu v první polovině roku 2001 (s. 83). S tím bych nesouhlasil. Podobně považuji za problematické podceňování konsensu amerických zahraničněpolitických elit nad tvrdým postojem k Iráku a spojování tohoto přístupu pouze s neokonzervativci (s. 103), dále autorův zmatený postoj k odstrašování Iráku (s. 107) nebo k závažnosti důsledků unilaterální politiky USA (s. 112).

K otázce unilateralismu americké zahraniční politiky za vlády Bushovy administrativy bych dodal, že teroristické útoky z 11. září 2001 ukázaly relativní neohroženost unipolárního postavení USA a ani doposud problematická stabilizace Iráku či ekonomická krize nedokázaly na tomto faktu nic změnit. I přes osmileté prezidentství mezinárodně nepopulárního prezidenta USA se neobjevují významné snahy o vyvažování jedinečné moci Spojených států ze strany ostatních mocností.² V tomto smyslu bude nespíš Richard Falk zklamán. Posun ke globální demokracii se zatím odkládá.

Poznámky:

- 1) V roce 2001 Falk působil v týmu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva (Inquiry Commission for the Palestinian territories) a od roku 2008 působí jako zvláštní zpravodaj OSN pro dodržování lidských práv na palestinských teritoriích (United Nations Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967).
- 2) Viz Hoder, L. (2009): *Transatlantické vztahy v době krize: Hegemonie USA a emancipace Evropy po 11. září 2001*, Brno, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

4) Česká republika a lidská práva

Lidské práva v České republice v roce 2009 pohledom mimovládnych organizácií

Alžbeta Kondelová

Koniec mája priniesol bilancovanie v oblasti ochrany ľudských práv v Českej republike za rok 2009 z pohľadu mimovládnych organizácií. Svoje výročné správy zverejnili hneď dve z nich, a to Český helsinský výbor a Amnesty International. Napriek viacerým pozitívnym momentom obe správy upozorňujú na pretrvávajúce problémy, najmä v riešení situácie rómskej menšiny či postoja vlády k problematike ľudských práv doma i z hľadiska prístupu k medzinárodným záväzkom. Za rok 2009 podľa hodnotenia zmienovaných organizácií k zásadnému zlepšeniu v oblasti ľudských práv nedošlo.

Amnesty International vo svojom pomerne stručnom dokumente zverejnenom 27. mája upozornila na najvýznamnejšie úspechy i zlyhania v ochrane ľudských práv. Pozitívne zhodnotila najmä prijatie antidiskriminačného zákona a ratifikáciu prístupu k štatútu Medzinárodného trestného súdu, ku ktorej došlo po desaťročnom váhaní českých politických predstaviteľov. Pretrvávajúcim problémom zostáva naďalej otázka postavenia rómskej menšiny v spoločnosti. Napriek istým pozitívnym krokom vlády, ako napríklad prijatiu národného plánu pre inkluzívne vzdelávanie, či ospravedlneniu za nútené sterilizácie rómskych žien, diskriminácia v rôznych oblastiach verejného života pretrváva. Medzi kľúčové problémy patrí segregácia vo vzdelávaní, otázka bývania a problematika zvyšujúcej sa agresie zo strany prívržencov krajne pravicových zoskupení.

Správu o stave ľudských práv, dňa 20. mája, zverejnil aj Český helsinský výbor. Dokument je výsledkom celoročného monitoringu, a podľa slov tvorcov, sa nesie v o niečo kritickjšom duchu ako po minulé roky.¹ Na jeho tvorbe sa okrem Českého helsinského výboru podieľali aj ďalšie organizácie zaoberajúce sa otázkou ochrany ľudských práv. Sedemnást' príspevkov pomerne komplexne hodnotí jednotlivé rizikové oblasti, od problematiky postavenia cudzincov, bezdomovcov, diskriminácie, neonacizmu, väznenstva či prístupu k medzinárodným záväzkom, až po postavenie sexuálnych menšín.

Podobne ako Amnesty International, upozorňuje aj Český helsinský výbor na zreteľný nárast aktivít a radikalizácie krajne pravicových skupín. Kritické je tiež hodnotenie prístupu ČR k medzinárodným záväzkom, a to napriek tomu, že rok 2009 bol v tomto smere pomerne úspešným. Podľa slov autora príspevku, totiž „opakované problémy s ratifikáciou medzinárodných dohôd nevrhajú dobré svetlo na vierohodnosť českej zahraničnej politiky v oblasti ľudských práv.“² Negatívne hodnotenie sa týka tiež postavenia cudzincov. V dôsledku hospodárskej krízy sa zvýšilo vykorisťovanie zamestnávateľmi, došlo k nárastu šedej ekonomiky, a celkovo boli, pre mnohých cudzincov, integračné snahy neúspešné. Vysoká zostáva neinformovanosť cudzincov o svojich právach a ich ťažká vymáhateľnosť.

Pomerne veľký priestor je venovaný situácii vo vzdelávaní rómskych detí, ktorá je, ako sa ukazuje aj zo správy Amnesty International, skutočne páčivým problémom. Takmer 30 % rómskych detí je umiestnených v špeciálnych školách, čo je oproti populačnému priemeru detí s ľahkou mozgovou dysfunkciou, pre ktoré by tieto školy mali byť určené, alarmujúci údaj. Problematické je tiež poskytovanie sociálneho bývania. Správa sa venuje i niektorým menej diskutovaným témam ako napríklad nerovnoprávne postavenie sexuálnych menšín, problematika porušovania práv pacientov či ľudí s mentálnym postihnutím.

Správy teda zhodne poukazujú na to, že ochrana ľudských práv v Českej republike, napriek mnohým snahám a realizovaným krokom, v istých oblastiach zaostáva. V oblasti ľudských práv je teda stále čo zlepšovať.

Poznámky:

- 1) Český helsinský výbor vydá zprávu o stavu lidských práv. (http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/735402).
- 2) Záhumenský, D.: Mezinárodní závazky v oblasti lidských práv: strach českých politiků ze zahraničních institucí přetrvává, in: Český helsinský výbor: Zpráva o stavu lidských práv v roce 2009. (<http://www.helcom.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=223>).

Zdroje:

- Amnesty International: Česká republika Zpráva o stavu lidských práv v roce 2009. (<http://www.amnesty.cz/zpravy/Ceska-republika-ma-stale-problemy-s-ochranou-lidskych-prav/>).
- Český helsinský výbor: Zpráva o stavu lidských práv v roce 2009. (<http://www.helcom.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=223>).
- Český helsinský výbor vydá zprávu o stavu lidských práv. (http://www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/735402).

Česká vláda hodnotila situaci národnostných menšín za rok 2009

Alžbeta Kondelová

Dňa 7. júna bola na rokovaní vlády prijatá Správa o situácii národnostných menšín v Českej republike za rok 2009. Dokument Rady vlády pre národnostné menšiny zahŕňa hodnotenie vlastnej činnosti, opatrenia jednotlivých ministerstiev prijaté v prospech zlepšenia postavenia národnostných menšín, prehľad dotačných programov pre jednotlivé menšiny, zhodnotenie spolupráce so samosprávou a reflexiu situácie predstaviteľmi menšín.

Pozitívne správa hodnotí najmä prijatie dotačného programu na implementáciu Európskej charty regionálnych či menšinových jazykov, rozšírenie pôsobnosti na medzináboženský dialóg v súvislosti so zapojením ČR do medzinárodnej iniciatívy Aliancia civilizácií, podporu jazykov a stále sa zlepšujúcu komunikáciu so samosprávami.

Celé znenie správy nájdete na stránkach vlády ČR: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/aktuality/zprava-o-situaci-narodnostnich-mensin-v-ceske-republice-za-rok-2009-73097/>

Nové knihy k otázkám lidských práv

Publikace přináší ucelený rozbor mezinárodněprávní regulace ozbrojených konfliktů v současnosti. Mezinárodní humanitární právo je zde chápáno v širokém slova smyslu zahrnující jak tzv. „ženevské právo“ sloužící k ochraně obětí ozbrojených konfliktů, tak i „haagské právo“, které reguluje ozbrojené konflikty tím, že zakazuje určité chování za ozbrojeného konfliktu, z hlediska prostředků, metod apod. Obsahem díla je rovněž vývoj a soudobé prameny mezinárodního humanitárního práva.

Více informací na internetových stránkách nakladatelství C. H. Beck.

Zatímco Mezinárodní trestní soud zatím k žádnému pravomocnému rozsudku nedospěl, Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii, Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu a Zvláštní soud pro Sierra Leone po sobě zanechaly velké množství judikatury, ve které často není snadné se orientovat a která čeká na své vědecké zhodnocení. V této publikaci naleznete výběr klíčových rozhodnutí, ve kterých tyto tribunály nalézají mezinárodní obyčejové právo, vykládají psané prameny mezinárodního práva nebo ve kterých se pokoušejí mezinárodní právo dotvářet. Jedná se tak o první podobnou monografii vydanou v České republice.

IIPS MU vydal knihu Transatlantické vztahy v době krize

Kniha Transatlantické vztahy v době krize se zabývá podobou současného mocenského uspořádání mezinárodní politiky, kterému vládnou Spojené státy americké a kde se snaží prosadit i Evropa. Teroristické útoky na New York a Washington 11. září 2001 neoslabil dominantní postavení Ameriky, ale předznamenaly období nového mocenského vyvažování mezi oběma stranami Atlantického oceánu. Kniha ukazuje krizi vztahů mezi USA a evropskými mocnostmi v době vlády amerického prezidenta George W. Bushe a pokouší se charakterizovat transatlantickou roztržku z vícero úhlů.

Knihu si můžete objednat na stránce www.iips.cz.